

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ БЕЗБЕДНОСТИ
КАТЕДРА СТРАТЕШКИХ И ОДБРАМБЕНИХ СТУДИЈА

**ФИЗИЧКО-ГЕОГРАФСКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ СТАРОГ
ВЛАХА И РАШКЕ**

- ДИПЛОМСКИ РАД -

Ментор:
Дејан Радовић
доц. др

Студент:
Тамара Брајовић
133/15

Београд, 2022

Садржај

1. Увод.....	4
2. Рељеф	6
2.1 Планине.....	6
2.1.1 Златибор.....	7
2.1.2. Златар.....	8
2.1.3 Голија.....	9
2.1.4 Тара.....	11
2.2 Котлине.....	12
2.2.1 Сјеничка котлина	13
2.2.2 Новопазарска котлина.....	13
3. Климатске карактеристике.....	15
4. Хидролошке карактеристике	16
4.1 Реке Старог Влаха и Рашке	16
4.2 Језера Старог Влаха и Рашке	20
5. Вегетацијски покривач и животињски свет.....	23
6. Закључак	27
7. Литература.....	28

1. Увод

Старовлашко-рашка висија сматра се наставком црногорских брда, где је старовлашки део пространији од Рашке. Стари Влах и Рашка су области које географски припадају југозападној Србији и обухватају планинску регију Динарида. На западу и југозападу се граниче са Босном и Херцеговином и Црном Гором, док се на истоку простиру до Копаоничких планина и реке Ибар. На југу се овај део простире до Косовског басена, док се на северу као граница може узети Шумадија (слика 1). Издваја се више мањих микрорегија: Драгачево, Златиборски крај, Полимље, Ивањички крај, Новопазарски крај, Пештер, Подриње, Пријепољски крај, Рашка, Стари Колашин (Мишовић, 2011).

Слика 1: Карта Старог Влаха и Рашке (Geotesla, 2020)

Овај крај је по својим природним карактеристикама врло разнолик. Састоји се од низа планина испресецаних различитим кањонима и клисурама. Обилује рекама различите дужине, као и језерима попут Перућачког које се користи за покретање хидроелектране „Бајина башта 1“, или Радоињског језера које се користи за производњу електричне енергије.

Старовлашко-рашка висија у прошлости је била шумовитија, мада и поред тога за овај крај се може рећи да обилује бујним шумама. На овом простору могу се наћи различите врсте биљака, међу којима значајно место заузима Панчићева оморица. Њу је открио наш познати ботаничар Јосиф Панчић, по коме је и добила име, 1875. године, на планини Тари. У овој области се налази и станиште различитих врста животиња, попут белоглавог супа који је и један од главних обележја Специјалног резервата природе „Увац“.

Због свих наведених природних карактеристика и њихове атрактивности, овај крај представља и једно од главних одредишта када се говори о туризму у нашој земљи.

2. Рељеф

Подручје југозападне Србије, односно подручје регија Старог Влаха и Рашке је представљено Старовлашко-рашком висијом. То је предео који карактеришу клисуре и кањони, са којих се дижу планински венци мање, средње и веће висине. Петролошка структура је разноврсна: заступљени су шкриљци, седименти, метаморфне и магматске стене. Преовлађују непропустљиве стене, али има и кречњака (Мишовић, 2011).

Међу значајнијим планинама истичу се Голија, Златибор, Златар, Јавор, Радочело, Рогозна и Тара.

Међу котлинама веће површине на овом простору истичу се Новопазарска, Пријепољска, Прибојска и Сјеничка, док у мање котлине овог простора спадају Ариљска, Ивањичка, Негбинска и Тутинска.

2.1 Планине

Старовлашко-рашке планине представљају продужетак сличних планина које почињу Романијом источно од Сарајевске котлине. Оне заузимају простор од Копаоничких планина на истоку до Дрине на западу, од Ибра и Косовске и Метохијске котлине на југу до Ђетиње и Западне Мораве на северу.

У Динарском планинском систему издваја се више кречњачких терена – крас западне и југозападне Србије, крас Косова и Метохије. На простору који припада западној и југозападној Србији, кречњачке стене су заступљене на површини од 3.077 km². Веће површине се јављају на Златибору и његовој околини, Тари и Звијезди, Златару, Јавору, Гиљеви. Старовлашко-рашке планине заузимају зоне палеозојских шкриљаца, централне офиолитске зоне и унутрашње палеозојске зоне. Када се говори о геолошкој грађи, највеће пространство заузимају непропустљиве палеозојске стене (Павловић, 2020).

2.1.1 Златибор

Планина Златибор је једна од најпознатијих Старовлашких планина. У средњем веку овај предео је припадао жупи Рујно, која је била административна област Рашке, па је тако и планина носила исти назив. Од 1885. године, приликом нове административне поделе, када је Рујански срез подељен на Ариљски и Златиборски, назив Златибор је ушао и у званична документта (Павловић, 2019).

Планина Златибор се налази у северном делу Старог Влаха са правцем пружања северозапад-југоисток. Просечна надморска висина је око 1000 m, док су највиши врхови:

- Торник (1.496 метара надморске висине)
- Бријач (1.480 метара надморске висине)
- Чигота (1.422 метара надморске висине)
- Чукер (1.359 метара надморске висине)
- Лиска (1.356 метара надморске висине)

Овај планински масив је дугачак 30 km и широк 15 km (Павловић, 2019). Административни центар Златибора је Чајетина.

Крашки рељеф планине условио је настанак пећина, од којих се као највећа може издвојити Стопића пећина, која је уједно и једна од најпознатијих пећина у Републици Србији. Пећина се налази у селу Рожанство. Улазни отвор је висок 18 m, а широк 35 m, док је дужина до сада испитаних канала ове пећине 1.691 m (Павловић, 2020). Пећину чини пет целина: Светла дворана, Тамна дворана, Сала са кадама, Канал са кадама и Речни канал. Светла и Тамна дворана и Сала са кадама део су Главног канала, а даље се пећина рачва у два дела тј. у Речни канал који води до понора Трнавског потока на једну страну, док Канал са кадама води до Пећинице, на другу страну (НАУТСОС, 2021). Од 2005. године Стопића пећина је уредбом Владе дефинисана као заштићено природно добро од изузетног значаја.

Златибор је планина која је богата рекама, међу којима се издваја Црни Рзав. Црни Рзав извире на Чиготи на око 1300 m надморске висине, да би се касније, близу босанско-српске границе спојио са Белим Рзавом, одакле заједно теку под једним именом Рзав. Такође је значајна и река Увац која представља границу јужног огранка Златибора, и која својим природним лепотама и познатим кањоном привлачи велики број туриста. Када су у питању језера, значајно је поменути вештачко језеро које се налази у центру Златибора и које је изграђено само за туристичке потребе, као и Рибничко језеро, такође вештачко, са којег се Златибор снабдева пијаћом водом.

2.1.2. Златар

Златар је планина која се налази у југозападном делу Србије и припада групи Динарских планина. Налази се између реке Увац и Бистрице на северу, Лима на западу и Милешевске на југу. Ова планина има облик издуженог правоугаоника, површине 108 km², а дужине 22 km. Златар спада у групу планина средње висине, а највиши врхови Златара су:

- Голо Брдо (1.626 метара надморске висине)
- Руњева глава (1.412 метара надморске висине)
- Мала Мерица (1.517 метара надморске висине)
- Велика Мерица (1.475 метара надморске висине) (Бранковић, 2017)

На овом простору се налази и један од најдужих пећинских система у Србији, Ушачки пећински систем, дужине 6.185 m. Врло дуго се сматрало да на овом простору постоје две пећине – Ушачка и Ледена пећина, међутим након дуготрајних истраживања утврђено је да заправо те пећине представљају улазе у један јединствени пећински систем. Ушачка пећина има два улаза, први у селу Горње Лопиже, док је други у кориту Увца. Ледена пећина је нешто краћа и њен главни канал се простире паралелно са главним каналом Ушачке пећине

(Павловић, 2020). Најмањи, али и најинтересантнији део овог система јесте јама Бездана. Она се састоји из шест целина: Јама Бездана (улаз у део Бездана), Велика дворана, Галерија и канал са кадама, Уски канал, Везни канал и Канал са стубовима. (Резерват Увац д.о.о., 2008-2017) На овом простору постоји још неколико пећина као што су Јаворска, Баждарска и Тубића пећина.

Када је реч о водном богатству, планина Златар може да се похвали великим бројем река и језера. Увац представља најзначајнију притоку реке Лим. Преграђивањем реке Увац настале су три водене акумулације. У њих спадају Сјеничко (Увачко) језеро, Златарско језеро, као и Радоињско језеро. Лим је највећа притока Дрине, и на подручје Старог Влаха улази код Бродарева. На Лиму је изграђено и вештачко Потпећко језеро, као и хидроелектрана „Потпећ“.

2.1.3 Голија

Једна од значајних планина југозападне Србије јесте и Голија. Она се простире на територији пет општина од Ивањице до Новог Пазара, Рашке, Сјенице и Краљева. На простору Старог Влаха и Рашке ово је највиша планина. Највиши врх планине Голије је Јанков камен, надморске висине 1.833 m, а након њега следи Црни врх надморске висине 1.795 m.

Сматра се да је ова планина добила име због своје величине, а због оштре климе и густих шума, што представља велики изазов за планинаре. Мештани често при спомену ове планине кажу: „Не зна Голија шта је делија“. Ова планина врло специфичног изгледа, у облику латиничног слова С, дужине је 32 km. Због природног богатства који поседује и ради заштите истог, Голија је проглашена за парк природе, и он обухвата површину од 75.183 ha (Bookaweb, 2022).

Голија је планина која је богата изворима планинске воде. На овој планини извиру две планинске реке - Студеница и Моравица. Голијска Моравица настаје спајањем Голијске реке и Јабучког потока. Дугачка је 98 km и представља најдужу притоку Западне Мораве. Студеница извире на Голији на надморској висини од 1.615 m, и

представља притоку реке Ибар. Њене воде припадају првој класи квалитета, због чега се многа насеља у долини Западне Мораве управо одатле снабдевају пијаћом водом (Павловић, 2020).

Поред река, на овој планини вредна су помена и три језера. По начину и времену постанка можемо их поделити у две групе:

- ледничка језера - Дајићко језеро и Кошанинова језера
- тектонска језера - Небеска суза.

Дајићко језеро, другог назива Тичар, спада у ледничка језера, и налази се на 1.438 метара надморске висине у селу Глеђица. Ово језеро је мале површине од 460 m², највећа дубина језера је око 3,2 метра, док је најмања дубина у југозападном делу језера - између 1 и 2,7 метара. Ово језеро, необичног троугластог облика, образовале су атмосферске падавине, а оно и данас највећим делом добија воду од атмосферских талоба. За Дајићко језеро се везују бројне легедне, па се тако у литератури може наћи и под називом Сватовско језеро, према легенди која каже да су се у њему некада давно удавили сватови (Ковачевић & Грујичић-Тешкић, 2020).

Велико и Мало Кошаниново језеро такође спадају у ледничка језера. Језера се налазе на надморској висини од 900 m, а сматра се да су настала у периоду леденог доба као продукт ледничке ерозије. Језера су елипсастог облика и међусобно су спојена. Када је висок ниво воде површина Великог језера иде и до 2800 m², а Малог 1.280 m². Међутим, у периоду суше њихова површина се знатно смањује, а некада и у потпуности пресуше (Павловић, 2019).

Језеро Небеска суза је тектонско језеро, за које се сматра да је настало 1977. године након снажног земљотреса, 7,2 степена по Рихтеровој скали, који је погодио Румунију. Ово је најмлађе, а уједно и највеће језеро на Голији. Налази се на надморској висини од 1.495 m. Језеро је троугластог облика, односно подсећа на

облик сузе, па се сматра да је врло вероватно и по томе добило назив Небеска суза (Павловић, 2019).

2.1.4 Тара

Тара припада Старовлашким планинама, и она је заправо последњи огранак Динарида (слика 2). У северозападном делу ова планина је оивичена кањоном реке Дрине, јужна страна се спушта у Креманску котлину, док источну границу представља Солотушка река. Ова планина заузима површину од 183 km², дужине је 50 km, а ширине 22 km. Просечна надморска висина ове планине је 1.200 m, док је највиши врх, који се налази у оквиру националног парка, Козји рид, надморске висине од 1.591 m (Општина Бајина Башта, 2016).

Слика 2: Национални парк Тара (Завод за заштиту природе Србије)

Проглашавање неког простора за национални парк има више функција, али се обично наводе две најзначајније тј. заштита и унапређење природних вредности и туристичка функција. Ове две функције се врло често сматрају противречним, због чега је неопходно успоставити баланс између њих. Тара, са погодним теренима за зимске спортове, изузетног богатства када је у питању биљни и животињски свет, са вештачким језерима и бројним видиковцима, поседује велики потенцијал када се говори о туризму. Због тога, односно ради заштите свих природних вредности које поседује, Скупштина СР Србије је 1981. године прогласила подручје Таре за национални парк. Циљ овога био је да се спречи претерана експлоатација и

насељавање људи, односно да се допусти утицај човека само у циљу очувања тог простора и природе (Мирковић, 2002).

Када се говори о воденим токовима планине Таре, готово сви токови припадају сливу реке Дрине, а само неколико припада сливу реке Ђетиње. Дрина окружује Тару са северозападне и северне стране. Она настаје код Шћепан поља спајањем Пиве и Таре, одакле тече кроз пределе Босне и Србије и улива се у Саву. Бели Рзав извире на Тари на надморској висини од 1.520 m. Спајањем са Црним Рзавом даље тече под јединственим именом Рзав, а у Дрину се улива код Вишеграда и представља њену десну притоку. Река Рача која извире на простору Калуђерских Бара, у северном делу Таре, представља десну притоку Дрине. Дужина ове реке је 11,96 km, док је површине слива 56,51 km², а притоке, односно, саставнице су јој потоци Јаревац и Совљак (Павловић, 2020).

На подручју Таре, постоје и акумулације које се користе пре свега за производњу електричне енергије, али исто тако поседују и туристички потенцијал. Реч је о језерима као што су Перућачко језеро и језеро Заовине. Перућачко језеро је највећа акумулација реке Дрине и његове воде се користе за покретање хидорелектране „Бајина Башта 1“. На Белом Рзаву, недалеко од села Заовине, направљено је вештачко језеро које се користи за покретање хидроелектране „Бајина Башта 2“.

2.2 Котлине

Котлина је улегнуће у земљиној кори, које се налази између брегова или планина, и које је затворено са свих страна или у случају дренирања реке је отворено на два краја. На простору Старог Влаха и Рашке поред виших планина, као и планина средње висине, налазе се и бројне котлине као што су Ивањичка котлина, Новопазарска котлина, Прибојска котлина, Пријепољска котлина, Сјеничка котлина, Тутинска котлина итд.

2.2.1 Сјеничка котлина

Сјеничка котлина, која је у неогену представљала високо језеро, се налази у северном делу Пештерске висоравни. На југу и југозападу је ограђена планинама Хомар, Озрен, Гиљева и Јадовник, док је на североистоку ограђена Јавором и Голијом. Сјеничка котлина је површине 670 km², а налази се на око 1.000 m надморске висине и представља једну од највиших котлина Балканског полуострва (Павловић, 2019).

У северозападном делу, ова котлина је отворена између огранака планина Јавор и Јадовник, и тим делом излази слив Увца. У југоисточном делу котлина је отворена између планина Голија и Хомар, и ту је отвореност последица тектонско-ерозивних прилика (Зеремски, 1969).

Рељеф Сјеничке котлине има два основна облика – дно и обод. Морфолошка граница између ова два облика није свуда толико јасна, тако да се у југоисточном и северозападном делу дно котлине врло поступно издиже и прелази у обод без уочљивих прегита. Међутим, у југозападном и североисточном делу, између дна и обода постоје јасни одсеци. Југозападни одсек почиње од Увца код места Шушаре, и даље води испод Радишића брда, Зајечића, Раждагића до испод брда Томињаче. Североисточни одсек почиње од Крсца па даље иде изнад Бачија, Дунишића, Штавља до изнад Ступа (Зеремски, 1969).

2.2.2 Новопазарска котлина

Новопазарска котлина у долини Рашке је највеће тектонско удубљење ове регије. Управо у овој котлини се налази и највећи град ове регије, по којем је и сама котлина названа, а она се пружа од Пазаришта до Петрове Цркве. Обухвата површину од око 1300 km², а њен најниже део, на апсолутној висини 510-550 m, широк је између 700 и 800 m. (Википедија, 2005)

Новопазарска котлина је на истоку, према Ибру, заграђена планином Рогозна, на југу планином Јарута као и огранцима Рогозне, на западу граница је пространа Пештерска висораван, док северну границу представља планина Голија.

Најзначајнија река на овом простору је река Рашка, која извире на 15 km од Новог Пазара. Све до Новопазарске котлине, ова река тече клисурастом долином. Након 39 km свог тока она се улива у реку Ибар код града Рашке.

Сматра се да је Новопазарско поље врло плодно, са нешто оштријом климом, па тако сакривено и ограђено са свих страна, а истовремено и плодно, било је предодређено да постане привредно и политичко средиште Рашке.

3. Климатске карактеристике

На простору Старог Влаха и Рашке могу се уочити три типа климе:

- умерено-континентална клима
- субалпска клима
- жупна клима.

У северном делу ове регије претежно је присутна умерено-континентална клима. У Новопазарској котлини присутна је жупна клима, док је у јужном делу и на планинама доминантна субалпска клима. Тако на Златибору средња годишња температура ваздуха износи 7,3 °C, у јануару она је 2,9 °C, док средња јулска температура износи 16,9 °C. Тара је у односу на Златибор још хладнија, па је тако средња годишња температура 5,4 °C, средња јануарска износи -3,9 °C, док је средња јулска температура 14,2 °C (Мишовић, 2004).

На овом простору се налази и Сјеница, и она представља један од најхладнијих крајева у Србији. Такав ниво хладноће је последица спуштања и акумулације хладног ваздуха у котлини. Средња јануарска температура у Сјеници износи -5°C, а апсолутни минимум је забележен 26. јануара 2006 године у метеоролошкој станици Карајукића Бунари на Пештеру, и износио је -39,6 °C (Корени, 2012).

На простору ове регије, ветрови, који могу бити различитог правца и интензитета, су веома честа појава. Најветровитији део ове регије је Сјеничко-пештерска висораван, где ветрови достижу брзину и до 22 m/s (Мишовић, 2003).

Стари Влах и Рашка су области за које су карактеристичне веће количине падавина, у просеку око 800 mm. Количина падавина се повећава паралелно са порастом надморске висине. Планински врхови годишње примају између 1.000 и 1.500 mm падавина. Снег на овом простору пада између 80 и 100 дана годишње, а висина снежног покривача може достићи и 5 m (Мишовић, 2003).

4. Хидролошке карактеристике

Простор Старог Влаха и Рашке је изразито богат водом, различитим изворима и токовима. Релјеф ове регије је претежно нагнут од југа према северу, па и у том правцу отичу све значајније реке. Реке овог краја располажу значајном снагом, због чега имају и знатну могућност за хидроенергетско искоришћавање. На овом простору, поред река, постоји и велики број језера, чије се воде користе за покретање хидроелектрана, али и за риболов и рекреацију.

4.1 Реке Старог Влаха и Рашке

Међу бројним рекама које се налазе на територији Старог Влаха и Рашке могу се издвојити Голијска Моравица, Ибар, Лим, Рашка, Рзав, Студеница и Увац.

Голијска Моравица припада Црноморском сливу. Она извире на планини Голији, на надморској висини од 1.350 m. Настаје спајањем Јабучког потока и Голијске реке. Голијска Моравица тече кроз Ивањицу, да би се код Пожеге спојила са реком Ђетињом, где заједно формирају Западну Мораву. Површина слива ове реке је 1.486 km², а са дужином од 98 km она представља и најдужу притоку Западне Мораве (Павловић, 2020). У горњем току Моравице, са њеним притокама, бележи се температура воде од 14 до 17 °C у летњем периоду. Са смањивањем надморске висине, температура се повећава и врло често прелази и 20 °C (Званична презентација Општине Ивањица, 2020-21).

Ибар је река која такође припада Црноморском сливу. Ова река извире на планини Хајла у Црној Гори, на 1.360 m надморске висине, а на 4,5 km источно од Краљева улива се у Западну Мораву. Дужина Ибра износи 272 km, док је површина слива 8.059 km² (Павловић, 2020). Ибар тече према истоку, где се код насеља Рибариће формира вештачка акумулација Газиводе, дужине 22 km, из ког се снабдева Приштина. Низводно се Ибар постепено проширује до Косовске Митровице, где прима Ситницу, која са дужином од 90 km представља њену највећу притоку. У периоду између маја и октобра, услед отапања снега са околних планина, водостај

реке је већи, а сама река је бржа, због чега је Ибар врло често изабрана дестинација за љубитеље рафтинга. У летњем периоду, температура воде је на прихватљивом нивоу, због чега је и могуће освежавајуће купање у истој.

Лим је река чије је извориште на 910 m надморске висине на Проклетијама у Црној Гори. Ова река истиче из Плавског језера, а улива се у Дрину код Вишеграда. Лим протиче кроз Црну Гору, Србију као и Босну и Херцеговину, а дужине му је 220 km, док је површина његовог слива 5.784 km² (Павловић, 2020). Ова река формира композитну долину, која се назива Полимље, у којој се смењују наизменично клисуре и котлине и то Гусињско-плавска котлина, сужење Сутјеска, Беранска котлина, Тивранска клисура, Бијелопољска котлина, Куманичка клисура, Бродаревска котлина, Бродаревска клисура, Пријепољска котлина и Прибојска котлина. Река Лим на територију Старог Влаха улази код Бродарева. Највећа притока ове реке јесте Увац са Вапом. На овој реци су подигнуте и две хидроелектране – Бистрица и Потпећ, а између њих се налази и вештачко Потпећко језеро. Велики проблем реке Лим, као и Потпећког језера јесте њихова загађеност. Лим купи одређену количину смећа са несанитарних депонија у његовој околини, од чека 40% тог отпада потоне, 20% се задржи на обали, док 40% пролази воденим током и даље прави проблем и у раду хидроелектране. На тај начин Лим, као и Потпећко језеро постаје плутајућа депонија. Смеће, уколико се не уклони, даље иде низводно Дрином до Саве и Београда, и представља озбиљан еколошки проблем. Решење за овакво загађење би било постављање сајле, која би прикупљала смеће које доспе у реку (National Geographic, 2022).

Рашка река извире из врела, из пећине, које се налази у близини манастира Сопотани, 15 km западно од Новог Пазара. Дужина ове реке је 39 km, док је површина њеног слива 1.040 km². Ова река се користи за водоснабдевање Новог Пазара, а такође и за потребе хидроелектране „Рас“ која је изграђена 1948. године (Павловић, 2019). Најзначајније притоке ове реке су Људска река, Дежевска река, и

Јошаница, а Рашка се након 39 km од извора улива у Ибар. На лето 2021. године, рађено је мерење квалитета површинских и подземних вода на територији Новог Пазара, и тада је утврђено да је вода реке Рашке петог, најгорег квалитета, и према тим резултатима ова вода не би смела да се користи чак ни за заливање башта (N1 Info, 2022).

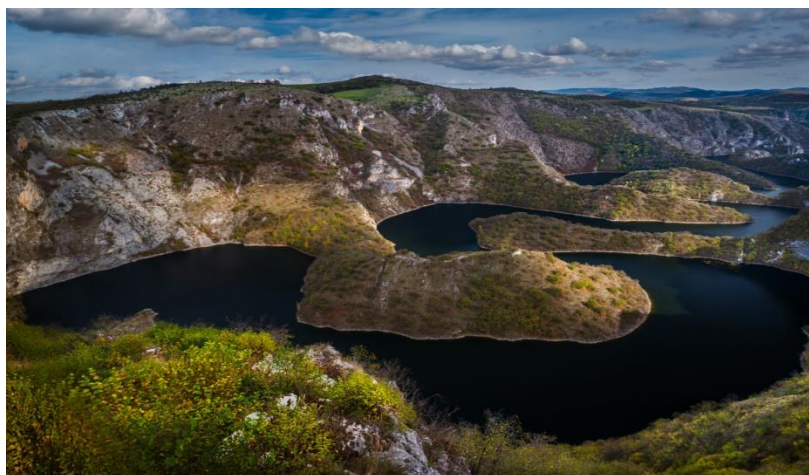
Рзав је река која се налази на територији Србије и Босне и Херцеговине, и припада Црноморском сливу. Она настаје спајањем Белог и Црног Рзава код Доњег Вардишта, одакле ове реке теку као јединствена река Рзав. Бели Рзав извире на надморској висини од 1.520 m на планини Тари, док Црни Рзав извире на надморској висини од 1.300 m на Чиготи. Рзав је десна притока Дрине, односно улива се у Дрину код Вишеграда, на 286 m надморске висине. Дужина тока Рзава, заједно са Црним Рзавом је 72 km, док површина слива износи 605 km² (Гавриловић и сар., 2002).

Студеница је река која извире на планини Голија на надморској висини од 1.615 m. Њена дужина је 60 km, док површина њеног слива износи 582 km². За горњи ток Студенице, карактеристичан је велики пад, па је и корито реке уско са великим бројем брзака и слапова. Вода реке Студенице припада првој класи квалитета, због чега је ова река предвиђена за водоснабдевање великог броја насеља у долини Западне Мораве пијаћом водом (Павловић, 2020).

На 13 km узводно од Бајине Баште, на надморској висини од 234 m, извире река Врело. Дугачка само 365 метара, она се сматра једном од најкраћих река у читавој Европи. Обзиром да је дужина ове реке једнака броју дана у години, река Врело је позната у под називом „Година“. Иако је кратка, она поседује и велики извор, воденицу и насеље на левој обали, на десној обали рибњак, три моста, као и мини хидроелектрану. На крају свог тока, ова река се, у виду водопада висине 10 m, улива у реку Дрину (Општина Бајина Башта, 2016). Врело, заједно са реком Дрином је у

акцији седам српских чуда природе, коју је спровела Туристичка организација Србије, освојила прво место.

Увац извире на планини Озрен, на 1.556 m надморске висине, а улива се у Лим на око 440 m надморске висине и представља његову најзначајнију притоку. Дужина реке Увац износи 119 km, док је површина слива 1.334 km². Прва значајна притока Увца јесте Дубоки поток, док се као највећа притока наводи река Вапа чији слив има површину од 519 km² (Резерват Увац д.о.о., 2008-2017). Као планинска река, Увац има велики енергетски потенцијал, па су зато преграђивањем Увца створене три вештачке акумулације. То су Сјеничко, односно Увачко језеро, које се користи за покретање хидроелектране „Увац“, Златарско језеро и хидорелектрана „Кокин Брод“, као и Радоињско језеро чија се вода користи за покретање хидроелектране „Бистрица“. Сва три вештачка језера се, осим за производњу струје, користе и за водоснабдевање, али и потпуно искоришћавање туристичког потенцијала. У долини реке Увац налази се и специјални резерват природе „Увац“, који захвата површину од око 7.543 хектара (слика 3).

Слика 3: Специјални резерват природе „Увац“ (Резерват Увац д.о.о., 2008-2017)

Он је окружен планинама Златар, Јавор, Јадовник, Муртеница и Чемерница. Овај простор са околним језерима, и бројним ливадама, чини станиште великог броја птица, али и других животиња попут риса и слепих мишева. Овде се такође налази

и станиште белоглавог супа, чију колонију, која је највећа на простору Балканског полуострва, чини 49 парова (Павловић, 2019).

4.2 Језера Старог Влаха и Рашке

За простор Старог Влаха и Рашке карактеристичан је већи број вештачких језера. На реци Увац изграђена су три вештачка језера – Сјеничко, Златарско и Радоињско језеро. У долини реке Лим познато је и вештачко Потпећко језеро, док је Перућачко језеро једно од највећих акумулација на реци Дрини. Температура ових језера углавном зависи од климатских услова простора на ком се налазе, али и температуре воде која до њих дотиче. Вештачка језера се могу користити за водоснабдевање већих енергетских и привредних објеката, за хидроелектране, али и у туристичке сврхе.

Сјеничко језеро је једно од енергетски најзначајнијих вештачких језера у Србији. Подигнуто је на реци Увац, у близини села Акмачићи, на надморској висини од 985 m. Брана овог језера висока је 110 m, а дуга 160 m, док је само језеро дугачко око 25 km са запремином од 212 милиона m³ воде. Вода овог језера служи за производњу електричне енергије у хидроелектрани „Сјеница“, инсталиране снаге 36 MW, која је пуштена у рад 1979. године. Због ниских температура у Сјеници, за воду Сјеничког језера је такође карактеристична ниска температура. У фебруару температура воде је најнижа, а лед је редовна појава, док се у јулу и августу не успостаља купалишна сезона, јер највиша температура воде не прелази 16 °C. Вода овог језера је зеленкасте боје, провидности до 7 m, а карактеристична су и нагла повећања дубине све од обале ка средишњем делу. Квалитет воде овог језера је увек прве класе, због чега и погодује животу риба, па је често интересантна риболовцима (Станковић, 2005).

Златарско језеро је настало преграђивањем реке Увац, а брана овог језера, висине 83 m и дужине 1.264 m, се налази на 54,2 km узводно од ушћа Увца у Лим. Приликом изградње бране и језера, потоњено је око 10 km пута Ужице-Нова Варош, због чега

је изграђен нови пут као део магистрале која спаја Србију и Црну Гору. Такође, приликом изградње је потопљено и насеље Кокин Брод, па је тако уследила и изградња новог насеља за становнике тог места. Ово језеро, које је добило име по шумовитој планини Златар, се налази на 805 m надморске висине у Кокином Броду, недалеко од Нове Вароши. Површина овог језера износи 7,25 km², док је дубина 75 m, и то је после Ђердапа највећа језерска дубина у нашој земљи. Ово језеро се напаја водом из река Увац, Вапа и Тисовица. У брани се налази хидроелектрана „Кокин Брод“, инсталиране снаге 20 MW, која је почела са радом 1962. године. Температура воде овог језера је најхладнија у јануару и износи 3,5 °C, док је најтоплија у јулу са 20,9 °C и августу са 20,8 °C. Самим тим, купање је омогућено око 60 дана годишње, али је и отежано због недостатка уређених плажа. Вода овог језера је друге класе квалитета, па се сматра да је погодна за купање и водене спортове. У фебруару и марту 2000. године површину овог језера прекрила је црвенкаста скрама настала бујањем алги и та појава је позната као цветање воде (Станковић, 2005).

На 43 km од ушћа Увца у Лим, налази се Радоињско језеро, које је име добило по селу Радоињи у којем се налази, а које је настало подизањем бране. Брана се налази на 760 m надморске висине, а висока је 40 m и дугачка 150 m. Температура воде овог језера је од 10 °C до 12 °C, зато што се додатно расхлађује приликом проласка кроз турбине хидроелектране „Кокин Брод“, што онемогућава значајнији развитак купалишне функције овог језера. Изузето, само у проширеном делу језера, површински слој воде у току летњих дана може достићи 18 °C, али се у великој мери може осетити температурни скок (Станковић, 2005). Вода овог језера се у хидроелектрани „Бистрица“, која је отпочела са радом 1960. године, користи за производњу електричне енергије.

Потпећко језеро се налази на Лиму, а име је добило по селу које се налази у његовој непосредној близини. Брана се налази на 435 m надморске висине, дугачка је 215 m и висока 46 m (Станковић, 2005). Вода овог језера покреће генераторе

хидроелектране „Потпећ“, која је пуштена у рад 1967. године и која има инсталирану снагу 51 MW. У близини овог језера налази се и путни правац Златибор-Пријеполје, као и Прибојска бања, што увећава туристички потенцијал овог језера. Клима овог простора је умерено-континентална, где је више од 80 дана температура ваздуха виша од 25 °C, па је тако омогућен угодан летњи боравак и купање. Вода овог језера често може бити мутно жуте боје и спада у другу и трећу класу квалитета, што је последица близине неких индустријских објеката који загађују воде Лима.

Перућачко језеро, које је име добило по малом туристичком месту у близини Бајине Баште, је највећа акумулација на Дрини. Ово језеро, које је окружено планинама Деветак, Јавор, Тара и Звијезда, се налази на 290 m надморске висине. Површине је 12,4 km², а дубина језера достиже и до 60 m (Павловић, 2019). Изградња бране је започета 1952. године и трајала је десет година. Вода Перућачког језера се користи за покретање хидроелектране „Бајина Башта 1“. Ово језеро поседује изузетан туристички потенцијал, а туристичка сезона траје од јуна до августа. Омогућено је купање у језеру, као и риболов, а најпосећенији догађај на овом језеру јесте Дринска регата, која се дешава сваке године у јулу, а на којој се забележи и више од 10.000 учесника. Регата започиње на језеру Перућац, а завршава се после 25 km у насељу Рогачица. Ово језеро такође, представља и природну границу између Републике Србије и Босне и Херцеговине (Srbija pod lupom, 2021).

5. Вегетацијски покривач и животињски свет

За област Старог Влаха и Рашке, нарочито уколико се посматрају планине попут Голије, Златибора, Златара и Таре, може се рећи да је простор богат густим листопадним и четинарским шумама, али и ливадама и пашњацима. Поред богате флоре, ова област поседује и веома разноврсну фауну.

Сматра се да се најлепше шуме смрче налазе на планини Голији, где се може наићи и на одређене врсте смрче које веома подсећају на оморику. Нижи делови ове планине углавном су покривени буковим и храстовим шумама, док су највиши делови прекривени пашњацима и повременим четинарима. Шуме изнад Љутих ливада и испод Јанковог камена су заштићене као специјални резерват природе. Најпознатија и најдоминантнија биљка на планини Голији је Планински јавор, а поред тога се овде налази још 1.100 биљних врста, попут зеленике, Адамовићеве мајчине душице и Панчићеве бедренице. Мештани такође на планини гаје малине и друго воће, као и различите житарице. На планини Голији може се приметити око сто врста птица, због чега се ова планина сматра једним од важнијих орнитолошких центара у Европи. Поред птица, на овој планини се можемо сусрести и са вуковима, веверицама, мрким медведима, дивљим свињама, зечевима итд. (Боснић. 2013).

Златибор је планина која се сматра богатом када се говори о биљном свету. Најбројнији су пашњаци, тј. ливаде, на којима расте чак 120 врста најразноврснијих трава, од којих многе поседују лековита својства. На мањим висинама расте углавном листопадно дрвеће попут брезе и јасена, док на већим висинама можемо наићи на различите врсте четинара од којих преовлађују црни и бели бор, јела и смрча (Turistička organizacija Zlatibor, 2022). Највећи и најлепши комплекси борове шуме налазе се на Торнику. Животињски свет је разноврстан. Дивља свиња, лисица и куна су уобичајена појава, док медведа нема толико, али се понегде и на њих може наићи. Вукова има у већем броју и врло често умеју да направе штету на имањима,

због чега се сваке године на Златибору одржава Златиборска хајка на вука како би се умањио њихов број.

Тара спада у најшумовитију планину Србије. На овом простору постоји око 1.000 биљних врста, од којих је 20 ендемичних:

- дервентски различак
- љупка кандилка
- Панчићева пољска млечика
- Визијанијев петолист
- Панчићева цицербита
- монашки пупавац
- Адамовићева мајчина душица
- Панчићева бедреница итд. (Амићић, 2005).

Најпознатија од њих је свакако Панчићева оморица, која је име добила по свом проналазачу, ботаничару Јосифу Панчићу. Откривена је управо на простору Таре, 1875. године. Оморица је пирамидалног облика на чијем врху се у току јесени могу наћи љубичасте шишарке. Због свог занимљивог изгледа, Панчићева оморица се сматра најлепшим четинарским дрветом у Европи. Флору Таре чине 36 шумских заједница попут шума смрче, букве, јеле, белог и црног бора. Када се говори о фауни, на Тари се можемо сусрести са срном, мрким медведом, дивљом мачком, куном, а врло честа појава је и сури орао. Такође, планина Тара представља једино станиште на глобалном нивоу за реликтног (Панчићевог) скакавца. Ова врста инсекта откривена је од стране Јосифа Панчића 1881. године и данас спада у угрожену и заштићену врсту инсеката (Павловић, 2019). Овај инсект не лети јер су му крила закржљала, а може се наћи у сивој, риђој и зеленој боји. У водама које се налазе на површини Националног парка Тара живи 37 врста риба.

Планина Златар 2006. године је уредбом Републике Србије проглашена за ваздушну бању. На овом простору може се наћи велики број ливада, као и шуме

брезе, оморице, и шуме борова. Специјални резерват природе "Увац", који се налази на овој планини је природно добро од изузетног значаја. На територији овог резервата постоји око 730 врста биљака, од којих је велики проценат лековитих, јестивих и ендемских врста. Овај резерват је станиште и одређених сисара, од којих је 14, попут слепог кучета, видре, ласице, риса и шареног твора, проглашено за природне реткости у нашој земљи (Бранковић, 2017). Резерват природе Увац је и станиште белоглавог супа и управо овде се налази једна од највећих колонија ове врсте птица, и то не само у Србији, већ и на читавом Балкану (слика 4).

Слика 4: Белоглави суп (Резерват Увац д.о.о., 2008-2017)

Ово је највећа птица на територији наше земље, просечне тежине од 7,5 kg до 8,5 kg и распоном крила од око 2,8 m, при чему му такав распон крила омогућава да достигне висину од 2.500 m за мање од 4 минута. Ова врста птице већи део дана проводи одмарајући на стенама или претражујући станиште како би задовољила своје потребе исхране. На подручје резервата у претходних неколико година вратиле су се две врсте орлова лешинара, који су некада настањивале ово подручје - црни лешинар и бела кања. Овај резерват природе, у оквиру вода рибарског подручја, настањује 24 врсте риба као што су шаран, сом, поточна пастрмка, смућ, поточна и речна мрена итд. (Резерват Увац д.о.о., 2008-2017). Велики број сунчаних

дана, заједно са великим богатством у контексту флоре и фауне, представља изузетну туристичку вредност за ову планину.

6. Закључак

У овом раду сам се бавила обрадом физичко-географских карактеристика Старог Влаха и Рашке. Обрађене су карактеристике рељефа, са акцентом на планине и котлине, климатске и хидролошке карактеристике, као и биљни и животињски свет на овом подручју.

Подручје Старог Влаха и Рашке се одликује изузетним богатством када је у питању природна средина. За подручје је карактеристичан велики број река, различите дужине, од којих су многе довољно дубоке, па је на њима омогућена и пловидба, а са којих се може уживати у свим чарима природе која се налази на овом простору. Поред река, бројна су и језера, углавном вештачке акумулације, које осим што обезбеђују рад одређених хидроелектрана, омогућавају и риболовцима да уживају у свом хобију, као и купачима да се расхладе током летњих дана. Регија Старог Влаха и Рашке на свом подручју има и велики број планина, које припадају Динаридима. Златибор, као један од значајних туристичких центара, не само овог региона већ и целе земље, пружа туристима могућност да уживају у природном окружењу, бројним ливадама, а ова планина се може похвалити и најпознатијом пећином у нашој земљи – Стопића пећина. Златар, осим што је проглашен за ваздушну бању, на својој територији има и специјални резерват природе и као такав ужива посебну заштиту, док планина Тара може да се похвали бројним видиковцима, Националним парком и главним обележијем тог парка – Панчићевом оморицом. И поред тога што треба омогућити људима да уживају у погодностима природе коју област Старог Влаха и Рашке пружа, неопходно је обезбедити и извесну заштиту од штетних антропогених утицаја, са којима иста та природа може бити неповратно нарушена.

7. Литература

- Амићић Л. (2005). Национални паркови Србије. Београд: Завод за заштиту природе Србије.
- Боснић, Д. (2013). Чудесна Србија. Београд: Младинска књига.
- Бранковић, А. (2017). *Туристички потенцијали Специјалног Резервата Природе „Увац“*. Мастер рад. Ниш: Природно-математички факултет.
- Википедија. (2005). *Новопазарско поље*. Преузето 18. октобра 2022. са адресе https://sr.m.wikipedia.org/sr-ec/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%BF%D0%B0%D0%B7%D0%B0%D1%80%D1%81%D0%BA%D0%BE_%D0%BF%D0%BE%D1%99%D0%B5
- Гавриловић, Љ., Дукић, Д. (2002). Реке Србије. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Завод за заштиту природе Србије. *Национални парк Тара*. Преузето 20. новембра 2022. са адресе <https://www.zzps.rs/wp/np-tra/>
- Званична презентација Општине Ивањица. (2020-21). *Воде*. Преузето 26. октобра 2022. са адресе https://ivanjica.gov.rs/vode/?_rstr_nocache=rstr1716382364cded5a
- Зеремски, М. (1969). Сјеничка котлина: геоморфолошка студија. Београд: Географски институт „Јован Цвијић“.
- Ковачевић, Ј., & Грујичић-Тешић, Л. (2020). Воде планине Голије. ВОДА 2020, 107-114.
- Корени. (2012). *КАРАЈУКИЋА БУНАРИ, НАЈХЛАДНИЈЕ СЕЛО У СРБИЈИ: Кад температура падне на минус 30 или 40, овде и дрво пуца од мраза*. Преузето 1. новембра 2022. са адресе <https://www.koreni.rs/karajukica-bunari-najhladnije-selo-u-srbiji-kad-temperatura-padne-na-minus-30-ili-40-ovde-i-drvo-puca-od-mraza/>
- Мирковић, С. (2002) Режим заштите Националног парка Тара. Часопис Департамента за географију, туризам и хотелијерство, Туризам 6, 35-36
- Мишовић, С. (2003). Рашка регија: нека географска разматрања. Зборник Факултета цивилне одбране, 143-163.

- Мишовић, С. (2004). Одбрамбено-географски изглед микрорегије Стари Влах. Зборник Факултета цивилне одбране, 57-75.
- Мишовић, С. (2011). Регионална географија. Београд: Универзитет у Београду – Факултет безбедности.
- НАУТСОС. (2021). *Стопића пећина*. Преузето 6. октобра 2022. са адресе <https://www.pecinesrbije.com/pecine/stopica-pecina/>
- Општина Бајина Башта. (2016). *Планина Тара*. Преузето 10. октобра 2022. са адресе <http://bajinabasta.rs/planina-tara/>
- Општина Бајина Башта. (2016). *Река Врело – „река година“*. Преузето 25. октобра 2022. са адресе <https://bajinabasta.rs/reka-vrelo/>
- Павловић, М. (2019). Географске регије Србије 2: планинско-котлинско-долинска макрорегија. Београд: Универзитет у Београду – Географски факултет.
- Павловић, М. (2020). Географија Србије 1. Београд: Универзитет у Београду – Географски факултет.
- Резерват Увац д.о.о. (2008-2017) *Белоглави суп*. Преузето 20. новембра 2022. са адресе <https://www.uvac.org.rs/beloglavi-sup>
- Резерват Увац д.о.о. (2008-2017). *Пећине Увца*. Преузето 8. октобра 2022. са адресе <https://www.uvac.org.rs/pecine-uvca>
- Резерват Увац д.о.о. (2008-2017). *Рибарство*. Преузето 14. новембра 2022. са адресе <https://www.uvac.org.rs/ribarstvo>
- Резерват Увац д.о.о. (2008-2017). *Специјални резерват природе „Увац“*. Преузето 20. новембра 2022. са адресе <https://www.uvac.org.rs/specijalni-rezervat-prirode-uvac>
- Резерват Увац д.о.о. (2008-2017). *Увачка језера*. Преузето 22. октобра 2022. са адресе <https://www.uvac.org.rs/uvacka-jezera>
- Станковић, С. (2005). Језера Србије: Лимнолошка монографија. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

- Bookaweb. (2022). *10 разлога зашто посетити Голију – Шта видети на Голију*. Преузето 12. октобра 2022. са адресе <https://bookaweb.com/sr/blog/10-razloga-zasto-posetiti-goliju>
- Geotesla. (2020). *Старовлашко-рашка висија и Ибарско-копаонички крај*. Преузето 20. новембра 2022. са адресе <https://geotesla.wordpress.com/2020/05/02/starovlasko-raska-visija-i-ibarsko-kopaonicki-kraj/>
- N1 Info. (2022). *Река Рашка на удару загађивача – вишедеценијски проблем*. Преузето 22. октобра 2022. са адресе <https://rs.n1info.com/vesti/reka-raska-na-udaru-zagadjivaca-visedecenijski-problem/>
- National Geographic. (2022). *На Потпећком језеру осванула плутајућа депонија, а једна од најчистијих река данас се не види од смећа*. Преузето 24. октобра 2022. са адресе <https://nationalgeographic.rs/ekologija/a26719/potpecko-jezero-lim-smece.html>
- Srbija pod lupom. (2021). *Језеро Перућац – Треће највеће језеро у Србији*. Преузето 24. октобар 2022. са адресе <https://www.srbijapodlupom.com/jezero-perucac/>
- Turistička organizacija Zlatibor. (2022). *Билни и животињски свет*. Преузето 15. новембра 2022. са адресе <https://www.zlatibor.org.rs/sr/o-zlatiboru/geografske-karakteristike/biljni-i-zivotinjski-svet/>

ИЗЈАВА О АКАДЕМСКОЈ ЧЕСТИТОСТИ

Изјављујем да сам у приложеном раду поштовао/ла сва правила о академској честитости.

Овај писани рад резултат је искључиво мог личног рада, темељи се на мојим истражиањима и ослања се на наведену литературу.

У Београду, дана _____ године.

Потпис студента:
